

Анализируются пути воссоздания новых и расширение существующих ниш.

Ключевые слова: інформаційно-освітня середина університета, ймовірнісний компонент, ніші, стихії, сотворчество преподавателей и студентов

Panchenko L. F. The Probabilistic Component of Educational Environment of the University

The article is devoted to the development of information and educational environment of the University, its probabilistic component. The positive and negative elements and niches educational environment of the university was detected. The most influential of positive elements is scientific and methodical search of the teacher. Niches are classified into material and virtual. The virtual niches are social networks, wikis, blogs, media storages, social services, community practices, etc. The ways of recreating new and expansion of existing niches are described: articles writing in the Ukrainian Wikipedia a course material about, editing and expansion of existing articles; distance course material additions by author's blogs, links to useful resources; placement student's and teacher's materials in the university repository; expanding the department's website and personal teachers websites; using social media resources for teaching and learning; support and expand relationships with alumnus, employers, academics by network LinkedIn; creating multimedia lectures, interactive case study, etc.

Key words: information and educational environment of the university, the probabilistic component, niches, elements, teachers and students co-creation.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Лобода С. М.

УДК 351.361

С. В. Черевко

**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У
СТУДЕНТІВ ВНЗ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Кардинальні зміни, що відбуваються у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вимагають нових підходів до організації навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), у тому числі до неспеціальної фізкультурної освіти, насамперед, з питань освіти заради здоров'я.

Політична й соціально-економічна нестабільність, зниження рівня життя громадян, девальвація моральних норм та загальнолюдських цінностей ставлять перед системою освіти України надзвичайно важливі завдання щодо гуманізації навчально-виховного процесу, звернення до особистості молодшої людини, проблем її становлення та розвитку в сучасному соціумі як за сприятливих, так і несприятливих обставин. Особливого значення набуває питання формування гармонійно розвиненої і суспільно активної особистості, що, не в останню чергу, потребує формування у молодшої людини здоров'язбережної компетентності (деякі вчені використовують для цього поняття термін „компетенції”).

Незважаючи на те, що цінність здоров'я завжди була й залишається великою [1; 2; 3; 4], не потребує наукових переконань, активна життєва позиція щодо його збереження та зміцнення у багатьох людей не відповідає розумінню важливості цієї проблеми. На думку дослідників, ствлення до здоров'я поки що не є об'єктом свідомого формування, а є стихійним процесом, результатом взаємодії складного комплексу чинників [5, с. 31; 6].

У зв'язку з цим гостро постає проблема формування здоров'язбережної компетентності як умови збереження української нації. Саме тому *метою* даної статті є опис проблем і перспектив формування здоров'язбережної компетентності у студентів ВНЗ.

У розділі VI, п. 11 Національної доктрини розвитку освіти зазначено, що „пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної суспільної цінності” [7]. „Фізичне виховання як невідемна складова освіти забезпечує можливість одержання кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності” [там само, п. 13]. У п. 49 Національної програми патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства закріплено зобов'язання органів виконавчої влади щодо забезпечення виконання заходів Цільової комплексної програми „Фізичне виховання – здоров'я нації” [8].

Як закріплено в Оттавській Хартії (1986), основними умовами і ресурсами здоров'я є мир, житло, освіта, харчування, дохід, стабільна екологічна система, стійкі ресурси, соціальна справедливість і рівність. Люди не можуть цілком розкрити свій потенціал здоров'я, якщо вони не здатні контролювати фактори, що обумовлюють їхнє здоров'я. Для цього необхідно створити міцний фундамент сприятливого середовища, забезпечити доступ до інформації, набуття життєвих навичок (компетентностей) і можливості робити здоровий вибір.

У практиці сприяння покращенню здоров'я найширше використовується запропонована Далгреном і Вайтгедом (Dahlgren and Whitehead 1991) [9] класифікація факторів і розроблена ними на її основі модель „райдуга факторів здоров'я”. Вчені згрупували фактори здоров'я за п'ятьма блоками: 1) загальні соціально-економічні, культурні й екологічні фактори; 2) умови життя та роботи; 3) соціальні мережі й мережі співтовариств; 4) особистий спосіб життя; 5) вік, стать, особливості організму, етнічні особливості.

Ми згодні з думкою українських учених (Гусак П. М., Зимівець Н. В., Петрович В. С.), що зазначена модель є основою для визначення причин і проблем у сфері здоров'я [10, с. 22] та надає можливість визначити напрямки та технології формування здоров'язбережної компетентності, у тому числі й у чисельної цільової групи – у студентів ВНЗ. Кожен з блоків факторів здоров'я об'єднує у певні групи й проблеми, з ними пов'язані. Так, *загальні соціально-економічні, культурні й екологічні фактори* допомагають вирішувати проблеми безпечних екосистем, сталих відносин між людьми та природою, цінностей і правил суспільства тощо. *Фактор умови життя та роботи* „оголює” проблеми освіти (формальної і неформальної), виробництва та споживання продуктів харчування, водопостачання та ін. Зазначимо, що освіта загальнонавчана одним із ключових факторів, які впливають на здоров'я. *Соціальні мережі й мережі співтовариств* є основою для визначення проблем соціальної стабільності, соціальної підтримки родин, місцевих громад; зміцнення сім'ї тощо. Проте, саме *особистий спосіб життя*, насамперед, формує й, водночас, вирішує проблему ставлення до свого здоров'я кожної особистості, розвиває навички досягнення благополуччя, адаптації до середовища, яке швидко змінюється. *Ні вік, ні стать, ні особливості організму та етнічні особливості* – ніщо з цих факторів здоров'я не є визначальним для вирішення проблем здоров'язбереження.

На основі концепції салютогенезу А. Антоновські (Antonovski, 1979) [11] ми дійшли висновку, що освітній та просвітницький процес з метою формування у студентів ВНЗ здоров'язбережної компетентності слід спрямовувати на реалізацію, насамперед, трьох чинників, а саме: усвідомленість; керованість; здійсненність, – тобто на досягнення відчуття корегентності (термін Розенброка / Rosenbrock) [10, с. 24]. За Розенброком під корегентністю розуміємо відповідність між власними можливостями й вимогами середовища, адекватне оцінювання своїх можливостей, відчуття власної значущості й ефективності [там само]. *Усвідомленість* полягає в тому, що навантаження, вимоги й завдання, з якими студенти та групи стикаються, можна прогнозувати та віднести їх до певної групи сприйняття, а отже й планувати використання тих чи інших здоров'язбережних технологій та їх методів. *Керованість* полягає в тому, що у наявності є можливості, які дають змогу реагувати та діяти, а також контролювати події, які відбуваються. Це дуже важливо, бо

йдеться про здоров'я як окремої особистості, так і нації в цілому. *Здійсненність* виявляється в існуванні можливості переслідування індивідуальних або колективних цілей і/або їх досягнення.

На переконання вчених (П. Гусак, Н. Зимівець, В. Петрович) відчуття корегентності формується в роки становлення особистості, тому саме в ВНЗ (період свідомої навчальної діяльності) формуванню здоров'язбережної компетентності як ключової життєво важливої компетентності слід приділяти особливу увагу. Слід зазначити, що здоров'язберігаюча компетентність (пізніше прийнято термін здоров'язбережна компетентність) була внесена українськими педагогами до переліку семи ключових компетентностей (за матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту ПРООН „Освітня політика та освіта „рівний - рівному”, 2004 р.) [12, С. 86 - 89]. Вони дійшли висновку, що поняття „компетенції” є похідним, вужчим від поняття „компетентність”. Українські експерти стверджують, що аналіз контексту вживання поняття „компетенції” дозволяє розуміти його як соціально закріплений освітній результат [там само, С. 48 - 49].

На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок [там само, с. 8]. Під поняттям здоров'язбережної компетентності будемо розуміти характеристики, властивості особистості, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення [12, с. 87]. Життєві компетентності, що сприяють здоровому способу життя українські вчені розподіляють на три групи: 1) життєві компетентності, що сприяють фізичному здоров'ю (компетентності раціонального харчування, рухової активності, санітарно-гігієнічні, режим праці та відпочинку); 2) життєві компетентності, що сприяють соціальному здоров'ю (компетентності ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів; поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації; спільної діяльності та співробітництва); 3) життєві компетентності, що сприяють духовному та психічному здоров'ю (самоусвідомлення та самооцінка, компетентності самоконтролю, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, мотивація успіху та тренування волі) [там само, С. 86 – 89]. *Індикаторами* набуття компетентностей Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction) визнано набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення [12, с. 9]. Міжпланетарні процеси глобалізації та стандартизації вимагають застосування уніфікованого компетентнісного підходу, що, в свою чергу, дає змогу послуговуватися в навчальному процесі різними педагогічними технологіями, використовуючи весь наявний (традиційний та інноваційний) інструментарій неспеціальної фізкультурної освіти, споживчої освіти тощо, різноманітні методи та засоби освіти (як

формальної, так і неформальної). Звісно, при цьому педагоги-практики спираються на логічну структуру освітньої компетенції, яка передбачає мережу та послідовність взаємовідносин певних елементів: мінімальний досвід діяльності, або попередній етап сформованості компетентності → соціальна, особистісна мотивація необхідності подальшого формування компетентності → знання, уміння, навички, необхідні для подальшого формування компетентності → способи діяльності на певному етапі формування компетентності → рефлексія ефективності отриманого результату [там само, с. 54].

Процес навчальної діяльності — це ланцюжок: потреба → мотив → діяльність, під час створення якого розкриваються структурні компоненти цієї діяльності: мотиваційний (ставлення до навчання), змістовий (відомі й нові знання, вміння, навички), процесуальний (способи виконання діяльності на різних рівнях). Обираючи технологію, вибудовуючи навчальний зміст і методикку, слід враховувати детермінацію формування у студентів мотивації учіння різними умовами. Саме тому, наприклад, з метою формування життєвих компетентностей, що сприяють фізичному здоров'ю, увага акцентується на: 1) навичках раціонального харчування (важливості дотримання режиму харчування; вмінні складати харчовий раціон, враховуючи реальні можливості та користь для здоров'я; вмінні визначати й зберегти високу якість харчових продуктів. Тобто йдеться про основи споживчої освіти.); 2) навичках рухової активності (виконання ранкової зарядки; регулярні заняття фізичною культурою, спортом, руховими іграми, фізичною працею); 3) санітарно-гігієнічних навичках (навички особистої гігієни; уміння виконувати гігієнічні процедури: догляд за шкірою, зубами, волоссям тощо); 4) режимі праці та відпочинку (вміння чергувати розумову та фізичну активності; вміння знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку). Саме цьому дає змогу навчати студентів неспеціальних фізкультурних ВНЗ застосування компетентнісного підходу.

Таким чином, саме реалізація ефективних здоров'язбережних технологій, які розроблено на основі компетентнісного підходу з урахуванням сучасних процесів та тенденцій навчальної діяльності, та послуговування загальнонавчаними і новими механізмами й інструментами освіти заради здоров'я сприяє формуванню здоров'язбережної компетентності студентської молоді та успішному вирішенню нею як своїх особистих, так і загальнодержавних завдань щодо здоров'язбереження нації у майбутньому. Перспективи у питаннях формування здоров'язбережної компетентності у студентів ВНЗ, на наш погляд, криються у застосуванні компетентнісного підходу та впровадженні у навчальний процес ВНЗ як загальнонавчаних, так і нових інструментів освіти заради здоров'я, які б формували у студентської молоді готовність самостійно вчитися та поглиблювати свої знання з основ здоров'язбереження. Саме це стане двигуном неперервної освіти та

запорукою здорової нації. Напрямом наших подальших пошуків вважаємо розробку прикладних аспектів формування здоров'язбережної компетентності у студентів ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Джакартская декларация о продолжении деятельности по укреплению здоров'я в 21-ом столетии. HPR/HEP/4ICHP/BR/97.4, WHO, Geneva, 1997. **2. Здоровье** – 21. Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ: Введение // Европейская серия достижения здоровья для всех. – 1998. № 5. – Копенгаген: ВОЗ (ЕРБ). **3. Доклад** о состоянии здравоохранения в Европе, 2005 г. Действия общественного здравоохранения в целях улучшения здоров'я детей и всего населения. – Копенгаген: ВООЗ, Европ. Регион. Бюро, 2005. – 155 с. **4. Европейская стратегия** „Здоровье и развитие детей и подростков”. – Копенгаген: ВООЗ, Европ. Регион. Бюро, 2005. – 23 с. **5. Журавлева И. В.** Здоровье подростков: социологический анализ. М. : Издательство института социологии РАН, 2002. – 240 с. **6. Ващенко Л. С.,** Бойченко Т. Є. Основы здоров'я; Книга для учителя. – К. : Генеза, 2005. – 240 с. **7. Національна** доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 374/2002. **8. Національна** програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, затверджена постановою Кабінета Міністрів України від 15 вересня 1999 року № 1697. **9. Health promotion.** – L., 2010. **10. Гусак П. М.,** Зимівець Н. В., Петрович В. С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології: Монографія / П. М. Гусак, Н. В. Зимівець, В. С. Петрович; [за ред. д-ра педагог. наук, проф. П. М. Гусака]. – Луцьк: ВАТ „Волинська обласна друкарня”, 2009. – 219 с. **11. Antonovski A.** Health, stress, and coping. San Francisco, 1979. **12. Компетентнісний** підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: „К.І.С.”, 2004. – 112 с.

Черевко С. В. Формування здоров'язбережної компетенції у студентів ВНЗ: проблеми та перспективи

У статті описано теоретичні засади здоров'язбережної компетенції та проаналізовано проблеми і перспективи її формування у студентів вищих навчальних закладів. Представлено міжнародний і вітчизняний (український) досвід, описано вплив загальних тенденцій розвитку освіти заради здоров'я в умовах глобалізації на формування здоров'язбережної компетенції у студентів вищих навчальних закладів.

Автор визначає важливість упровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів здоров'язбережних технологій, розроблених на основі компетентнісного підходу, та необхідність впровадження як загальнонавчальних, так і нових інструментів освіти заради здоров'я.

Ключові слова: глобалізація, освіта, здоров'я, здоров'язбережна компетенція, технології, стандарти, неспеціальна фізкультурна освіта.

Черевко С. В. Формирование здоровьесберегающей компетенции у студентов ВУЗов: проблемы и перспективы

В статье описаны теоретические основы здоровьесберегающей компетенции и проанализированы проблемы и перспективы ее формирования у студентов высших учебных заведений. Представлен международный и отечественный (украинский) опыт, описано влияние общих тенденций развития образования ради здоровья в условиях глобализации на формирование здоровьесберегающей компетенции у студентов высших учебных заведений.

Автор определяет важность внедрения в учебный процесс высших учебных заведений здоровьесберегающих технологий, разработанных на основе компетентного подхода, и необходимость внедрения как общепринятых, так и новых инструментов образования ради здоровья.

Ключевые слова: глобализация, образование, здоровье, здоровьесберегающая компетенция, технологии, стандарты, неспециальное физкультурное образование, факторы здоровья.

Cherevko S. V. Developing the Health-Consciousness Competency of Students of Higher Educational Establishments: Problems and Prospects

The paper describes theoretical principles of health-consciousness competency as well as analyzes the problems and prospects of its development for students of higher educational establishments.

The international and local (Ukrainian) experience is highlighted. The impact of modern trends of the development of education for health in the context of globalization on the developing the health-consciousness competency of students of higher educational establishments is described.

The author underlines the importance of implementation of health-consciousness technologies developed on the basis of competence-based approach in the training process of higher education establishments and the need to implement both widely accepted and new tools for health education.

The author also determines the importance of instilling of health-consciousness technologies (developed on the basement of tools of consumer education) into the process of higher educational establishments.

Key words: globalization, education, health, health-consciousness competency, competence, technologies, standards, non-special physical education, health promotion, health indicators, consumer education.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Павленко О. О.